

Archeologisch onderzoek De Nieuwe Tuinderij Oost

Bureauonderzoek

SWECO ARCHEOLOGISCHE RAPPORTEN 2047

Definitief

ISSN 2468-4813

Opdrachtgever:
De Beemster Compagnie

Sweco Nederland B.V.
Groningen, 2 september 2016

Verantwoording

Titel : Archeologisch onderzoek De Nieuwe Tuinderij Oost
Subtitel : Bureauonderzoek
SWECO ARCHEOLOGISCHE RAPPORTEN 2047
Projectnummer : 348874
Referentienummer : 348874
Revisie : 0
Datum : 2 september 2016

Auteur(s) : mevr. H. Boon, MA
E-mail adres : hilde.boon@sweco.nl
Gecontroleerd door : dhr. dr. J.J. Hekman
Paraaf gecontroleerd :
Goedgekeurd door : dhr. drs. M.J. Zwaanswijk
Paraaf goedgekeurd :
Contact : Sweco Nederland B.V.
Rozenburglaan 11
9727 DL Groningen
Postbus 7057
9701 JB Groningen
T +31 88 811 66 00
www.sweco.nl

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	4
1.1	Algemeen.....	4
1.2	Ligging en gebruik plangebied.....	4
1.3	Onderzoeksdoel.....	5
1.4	Leeswijzer.....	5
2	Landschap.....	6
2.1	Bodemgenese.....	6
2.1.1	Geologie.....	6
3	Archeologie.....	7
3.1	Bewoningsgeschiedenis.....	7
3.2	Archeologie.....	8
3.3	Cultuurhistorische waarden.....	10
4	Archeologische verwachting.....	11
5	Evaluatie.....	12
5.1	Conclusies en samenvatting.....	12
5.2	Advies.....	12

Bijlage 1: Locatie plangebied

Bijlage 2: Archeologische Basiskaart

1 Inleiding

1.1 Algemeen

Sweco Nederland B.V. heeft een archeologisch onderzoek uitgevoerd voor De Nieuwe Tuinderij - oost in Zuidoost Beemster. Het onderzoek heeft bestaan uit een bureauonderzoek en de rapportage hierover. Op basis van de resultaten van het onderzoek wordt een nader advies gegeven met betrekking tot de noodzaak van eventueel archeologisch vervolgonderzoek en, indien dit het geval is, in welke vorm dit zou moeten worden uitgevoerd. Dit advies dient ter bekrachtiging te worden voorgelegd aan de bevoegde overheid.

Sweco beschikt over een eigen opgravingsvergunning afgegeven door de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE). Vanaf 1 juli 2016 zal Sweco, na het doorlopen van een overgangperiode, haar archeologisch onderzoek uitvoeren op basis van certificering volgens de BRL Archeologie 4000: protocol 4001, 4002, 4003 en 4004. Dit is een uitvloeisel van de invoering van de Erfgoedwet per 1 juli 2016 waarin de oude opgravingsvergunning komt te vervallen. De archeologische werkzaamheden worden uitgevoerd in overeenstemming met de Kwaliteitsnorm van de Nederlandse Archeologie (KNA, versie 4.0), die onderdeel uitmaakt van de BRL Archeologie 4000.

Administratieve gegevens

Projectnaam	Archeologisch onderzoek De Nieuwe Tuinderij			
Uitvoerder	Sweco Nederland B.V.			
Provincie	Noord-Holland			
Gemeente	Beemster			
Plaats	Zuidoostbeemster			
Toponiem	De Nieuwe Tuinderij			
Kaartbladnummer	19G Purmerend			
x/y-coördinaten	NW	x: 125.090	/	y: 503.620
	NO	x: 125.595	/	y: 503.485
	ZO	x: 125.340	/	y: 503.165
	ZW	x: 125.045	/	y: 503.275
Onderzoeksmeldingsnummer	4012718100			
Archis monumentnummer	-			
Archis waarnemingsnummer	-			
Oppervlakte plangebied	Ca 17 ha ²			
Huidig grondgebruik	Gras/tuin/park			
Geomorfologie	Vlakte van zee- of meerbodemaftzettingen (eenheid 2M33)			
Bodem	N: Kalkarme leek-/woudeerdgronden; klei, provielverloop 5... (eenheid pMn85C)			
	Z: Kalkarme leek-/woudeerdgronden; klei, provielverloop 3/4 (eenheid pMn86C)			
Archeoregio	Hollands veen- kleigebied			
Hoogteligging	ca 3 m -NAP			

1.2 Ligging en gebruik plangebied

Het plangebied ligt ten westen van de bebouwde kom van Zuidoostbeemster. De exacte locatie van het plangebied wordt weergegeven in Bijlage 1. Thans bestaat het plangebied uit bos, park en grasland. In de toekomst zal er een nieuwe woonwijk verrijzen. (zie afb. 1.1).

Afbeelding 1.1. Ontwerp van de aan te leggen woonwijk

1.3 Onderzoeksdoel

Doel van het onderzoek is inzicht te krijgen in de archeologische potentie van het plangebied. Het onderzoek richt zich op de vraag of er in het plangebied archeologische waarden aangetroffen kunnen worden.

Onderhavig onderzoek is uitgevoerd in het kader van de bestemmingsplanprocedure. De bodemingrepen die gepaard gaan met de geplande realisatie van de woonwijk zullen eventueel aanwezige archeologische resten in de bodem verstoren en/of vernietigen. Derhalve dienen voorafgaand aan die werkzaamheden de archeologische waarden binnen het plangebied in kaart te worden gebracht.

1.4 Leeswijzer

Dit rapport betreft een standaardrapport zoals genoemd in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA-specificatie VS05). Allereerst is in hoofdstuk 2 de genese van het landschap beschreven. In hoofdstuk 3 worden de bekende archeologische waarden behandeld. Op basis van deze beide hoofdstukken is in hoofdstuk 4 een specifiek verwachtingsmodel opgesteld. In hoofdstuk 5 wordt een evaluatie gegeven van die resultaten en een advies voor eventueel vervolgonderzoek.

2 Landschap

Om de landschapsgenese in beeld te brengen, is gebruik gemaakt van bodemkaarten en van geologische, topografische en historische kaarten. Met behulp hiervan wordt de bodem en het landschap beschreven. Onderdeel van deze studie vormt een analyse van het Actueel Hoogtebestand Nederland.

2.1 Bodemgenese

2.1.1 Geologie

De afzettingen die in het plangebied aan de oppervlakte voorkomen, dateren uit het Holocene (zie Tabel 2.1). De Holocene afzettingen binnen het plangebied bestaan uit kleipakketten, dieper in de bodem afgewisseld met zand. Het thans zichtbare landschap is vanaf het Atlanticum gevormd onder invloed van de zee en getijden, maar ook als gevolg van een daaropvolgende stijgende grondwaterspiegel, waardoor lange tijd veen tot ontwikkeling kon komen op de eerdere zeeafzettingen (Hollandveen Laagpakket binnen de Formatie van Nieuwkoop). Nadien is het landschap en de grond vooral door menselijke activiteiten vorm gegeven.

Tabel 2.1 Indeling van het Kwartair

chronostratigrafie		jaren geleden		
Kwartair	Holoceen	Subatlanticum	3.000 - heden	
		Subboreaal	5.000 - 3.000	
		Atlanticum	8.000 - 5.000	
		Boreaal	9.000 - 8.000	
		Preboreaal	10.000 - 9.000	
	Pleistoceen	Laat		130.000 - 10.000
			<i>Weichselien (ijstijd)</i>	120.000 - 10.000
			<i>Eemien</i>	130.000 - 120.000
		Midden		800.000 - 130.000
			<i>Saalien (ijstijd)</i>	200.000 - 130.000
			<i>Elsterien (ijstijd)</i>	400.000 - 315.000
Vroeg		2.400.000 - 800.000		

Het plangebied is gelegen in het Hollands veen- en kleigebied. Tot circa 2100 voor Chr. Speelde de zee een hoofdrol in een landschap met wadden en kwelders. Tot 1000 voor Chr. was de kust ter hoogte van het huidige Bergen opengebroken door de zee. Vanuit het Zeegat van Bergen liep een omvangrijk krekensysteem tot diep in het achterland. Binnen de geulen en krekens werden zandige sedimenten afgezet. Verder van de actieve stromen vandaan konden in een rustiger milieu meer kleiige sedimenten worden afgezet, de zogenaamde Beemsterafzettingen (Formatie van Naaldwijk, Laagpakket van Wormer). Vanwege het uitblijven van de zeeinvloed op het gebied na het sluiten van het Zeegat van Bergen, trad een verzoeting van de ondergrond op. Vanaf ongeveer 2.200 v.Chr. ontwikkelde zich een veenpakket. Het veen waterde veelal via veenriviertjes af op het Almere, de voorloper van het IJsselmeer.

Vanaf het eind van de Late Middeleeuwen is het veen afgegraven of gebaggerd, ten behoeve van turfwinning. Door de inklinking van het veen en de vervening ontstonden grote meren, die voor een groot deel in de Nieuwe Tijd zijn drooggemalen, aanvankelijk met behulp van windmolens, later ook met gemalen. Aan het oppervlak van het maaiveld binnen de droogmakerij komt een pakket homogene, zwarte klei voor, dat dikker is dan 50 cm.

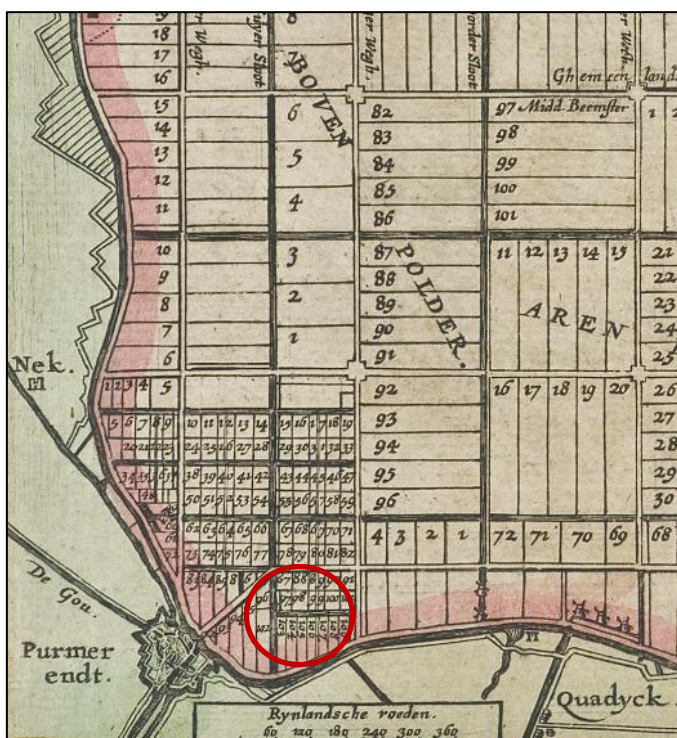
3 Archeologie

Om de reeds bekende archeologische waarden in beeld te krijgen, zijn diverse bronnen geraadpleegd, zoals de Archeologische Monumentenkaart, Archis2 en archeologische waarden- en/of beleidskaarten van het betreffende gebied. Tevens wordt aandacht besteed aan de cultuurhistorische waarde van het gebied.

3.1 Bewoningsgeschiedenis

De Beemster is een voormalige droogmakerij. Het lag vóór de 16^e eeuw in een laagveengebied, dat in toenemende mate vernatte, als gevolg van turfwinning. De droogmakerij werd als volgt aangelegd: rond de plas werd een ringvaart gegraven en tussen de ringvaart en het water werd een dijk opgeworpen, deels met de uitgegraven grond uit de ringvaart. Met behulp van windmolens werd het water uit de plas gepompt, waarna in het nieuw ontstane land afwateringssloten werden gegraven en werd geometrisch verkaveld. In 1610 braken de Zuiderzeedijken en de Beemster stroomde vol. De bedijking begon weer opnieuw, dit keer werd de ringdijk circa 1 meter boven het maaiveld van het oude land aangelegd.

Vanwege inklinking van de bodem in de droogmakerij, daalde de bodem gemiddeld uiteindelijk 1 meter en het getrapte bemalingssysteem kreeg er een vierde trap bij. De 50 poldermolens die de Beemster droog hielden zijn thans allen verdwenen. In de directe nabijheid van het plangebied heeft één poldermolen gestaan (de Purmerender ondermolen-oost), gebouwd in 1608 en gesloopt in 1613.¹ Deze molen lijkt net buiten de begrenzing van het plangebied te hebben gelegen (zie afb. 3.2)

Afb. 3.1. Uitsnede van een kaart van de Beemster uit 1634 met daarop de typische verkaveling. Het plangebied is indicatief omcirkeld (bron: kaarten.abc.ub.rug.nl)

¹ <http://collecties.allेमolens.nl/AtlantisPubliek/detail.aspx?xmlDescid=130568019#detail/130568019>

De grond in de nieuw ontstane Beemster was van dusdanig goede kwaliteit dat de investering van de nieuwe landeigenaren er in 1 jaar uit was. Er werden door de investeerders boerderijen gebouwd, die tevens als buitenplaats gebruikt werden. Deze boerderijen hadden een stedelijke allure. De bijbehorende tuinen werden in een geometrisch patroon aangelegd.

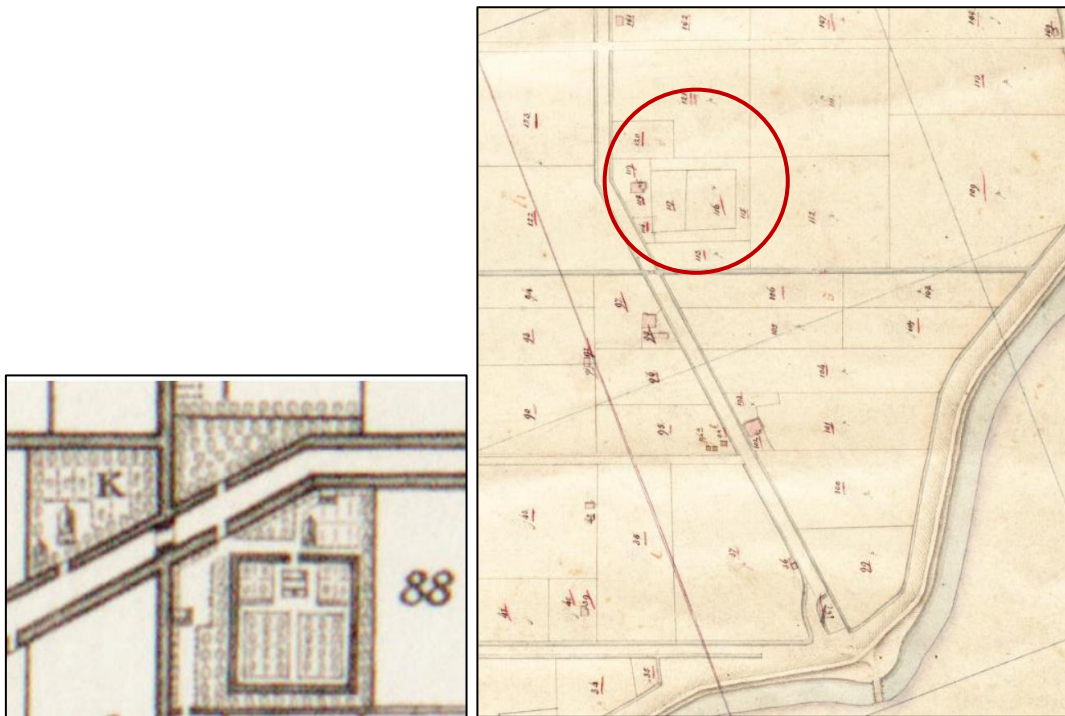
Afbeelding 3.2. Ligging van de thans verdwenen Purmerender ondermolen-oost (bron: www.alemolenskaart.nl)

3.2 Archeologie

Vanwege de natte omstandigheden en de ondoordringbare aard van het veen in dit deel van Noord-Holland, heeft het gebied een lage archeologische verwachtingswaarde voor de periodes tot de 17e eeuw. Volgens de beleidsnota archeologie van de gemeente Beemster bestaat er een onderzoekslacune in de Beemster voor wat betreft archeologische periodes vanaf de 17e eeuw, en dan met name de buitenplaatsen. Eén van deze buitenplaatsen ligt deels binnen het plangebied, aan de Purmerenderweg, aan de westkant van het plangebied (Beem 28A). Het betreft een middelgrote buitenplaats Purmerenderweg uit de eerste helft van de 17e eeuw.

Volgens de website www.beemsterbuitenplaatsen.nl betreft het de kavels PK87-88 die in 1612 en 1613 zijn aangekocht door de broers Hendrick en Dirck van Oss. In 1623 is er een buitenhuis gebouwd door de zoon van Dirck. Er stond een groot huis, stalling en een speelhuis. In ieder geval tot in de 19^e eeuw heeft er een huis/boerderij gestaan. Maar, zoals op de kadastrale kaarten uit de periode 1811-1832 te zien is², betreft het dan al geen buitenplaats meer. Wel is op deze kaart nog iets van de oorspronkelijke verkaveling terug te vinden (zie afb. 3.2). Ook tegenwoordig is het terrein nog onderscheidend, vanwege de grote hoeveelheid bomen ter plekke van de voormalige landerijen (zie afb. 3.3).

² Geraadpleegd via beeldbank.cultureelerfgoed.nl

Afb. 3.2. de buitenplaats op een historische kaart uit 1644 (bron: beemsterbuitenplaatsen.nl) en op het kadastrale minuutplan uit de 19^e eeuw (bron: beeldbank.cultureelerfgoed.nl)

Afbeelding 3.3. Huidige situatie t.h.v. de voormalige buitenplaats (Google 2016)

De Archeologische Monumentenkaart (AMK) bevat een overzicht van belangrijke archeologische terreinen in Nederland. De AMK is door de RCE in samenwerking met de betreffende provincie ontwikkeld. In het plangebied zijn geen AMK-terreinen geregistreerd. Het dichtstbijzijnde AMK-terrein betreft de historische kern van Purmerend en heeft als zodanig geen archeologische relevantie voor het plangebied. In het plangebied of de directe omgeving van het plangebied, binnen de droogmakerij, zijn geen archeologische vondsten bekend. In het "oude land", buiten de voormalige droogmakerij zijn in de nabijheid van het plangebied verscheidene archeologische vondsten bekend, welke echter geen relevantie hebben met betrekking tot het onderhavige plangebied. Ook zijn er geen archeologische onderzoeken uitgevoerd in, of in de directe omgeving van het plangebied.

3.3 Cultuurhistorische waarden

De gehele Beemster, inclusief ringdijk is één groot cultuurhistorisch relict, sinds 1999 behorend tot het UNESCO werelderfgoed. De status van werelderfgoed dankt de Beemster aan de unieke en invloedrijke verkaveling, die is gemodelleerd naar klassieke en renaissance idealen. De droogmakerij is een door de mens geschapen architectonisch ensemble en landschap en is van groot belang geweest voor de omgang van de mens met het water.

Het intellectuele en architectonische concept, de indeling, inrichting en gebruik van het landschap zijn sinds de aanleg niet wezenlijk veranderd. De ruimtelijke visuele beleving van de weidsheid van het landschap en het materiaalgebruik van baksteen en hout is sinds het ontstaan in de 17^e eeuw gelijk gebleven.

Het zuidelijke deel van de Beemster maakt tevens deel uit van het Unesco Werelderfgoed en het provinciaal en rijksmonument de Stelling van Amsterdam. Er liggen in totaal vijf in het zuidelijke gebied. Volgens het Ruimtelijk beleidskader De Beemster & Stelling van Amsterdam (2011) ligt het plangebied echter niet binnen de invloedzones van één van deze forten.

4 Archeologische verwachting

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek is de kans op het aantreffen van archeologische indicatoren bijna overal laag. De Beemster is een voormalige droogmakerij, waar het tot de 16 eeuw ongeschikt was voor bewoning. Er heeft aan de westzijde van het plangebied een 17^e eeuwse buitenplaats gelegen, waarvan de landerijen binnen de begrenzing van de geplande ontwikkeling vallen. Ter plekke van deze landerijen kunnen archeologische resten worden aangetroffen die verband houden met de bewoning van de buitenplaats. Deze resten kunnen bestaan uit funderingen van (bij)gebouwen (zoals schuren, prieeltjes, tuinhuisjes); greppels, kuilen e.d. die verband houden met de tuinaanleg; waterputten, beerputten, afvalkuilen etc. Materiaalcategorieën kunnen bestaan uit houten constructies en objecten, bakstenen funderingsresten; botresten en voorwerpen van bijvoorbeeld aardewerk, glas en metaal

Ten oosten van het plangebied heeft kortstondig een molen gestaan. Deze molen ligt buiten het onderhavige plangebied.

5 Evaluatie

5.1 Conclusies en samenvatting

In opdracht van de Beemster Compagnie heeft Sweco een archeologisch onderzoek uitgevoerd voor de locatie De Nieuwe Tuinderij Oost te Zuidoost Beemster. Het onderzoek heeft bestaan uit een bureauonderzoek en de rapportage hierover.

Uit het bureauonderzoek is gebleken dat in nagenoeg het gehele plangebied een lage archeologische verwachting geldt. Slechts ter plekke van de landerijen van buitenplaatslocatie BEEM28A kunnen archeologische resten verwacht worden uit de Nieuwe Tijd, vanaf de 17^e eeuw.

5.2 Advies

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek wordt voor het plangebied, ter plekke van de landerijen van de buitenplaats BEEM28A vervolgonderzoek aanbevolen, in de vorm van een geofysisch onderzoek, door middel van grondradar en/of weerstandsmetingen. Doel van het onderzoek zal zijn om op non-destructieve wijze vast te stellen of er nog resten in de ondergrond aanwezig zijn.

Indien op basis van dit geofysische onderzoek wordt vastgesteld dat er een grote kans bestaat op het aantreffen van archeologische resten, dan wordt geadviseerd ter plekke van deze locatie geen gravende werkzaamheden uit te voeren en derhalve de locatie *in situ* te behouden. Indien *in situ* behoud niet mogelijk is, zal een vervolgonderzoek noodzakelijk zijn. De aard en exacte locatie van dit vervolgonderzoek kan worden vastgesteld op basis van het geofysische onderzoek.

Indien bij de uitvoering van de werkzaamheden in delen van het plangebied die niet voor vervolgonderzoek in aanmerking komen toch onverwacht archeologische resten worden aangetroffen, dan is conform artikel 5.10 en 5.11 van de Erfgoedwet aanmelding van de desbetreffende vondsten bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed verplicht (vondstmelding via de bevoegde overheid).

Er wordt geadviseerd met betrekking tot de resultaten van het onderzoek en deze aanbeveling contact op te nemen met de bevoegde overheid (gemeente Beemster).

Bijlage 1

Locatie plangebied

124500

125000

125500

Legenda

 plangebied

504500

504000

503500

503000

502500

Vredeveld

Zuidoostbeemster

Ponderosa

Roos

Noorderpa

5 Pummerend

Zuiderwg

Valk

Zuidlijk

Kanaaldijk

Neckerstr

Hoornse

0 250 500 meter

AO De Nieuwe Tuinderij locatie plangebied

Opdrachtgever: de Beemster Compagnie
Projectnummer: 348874

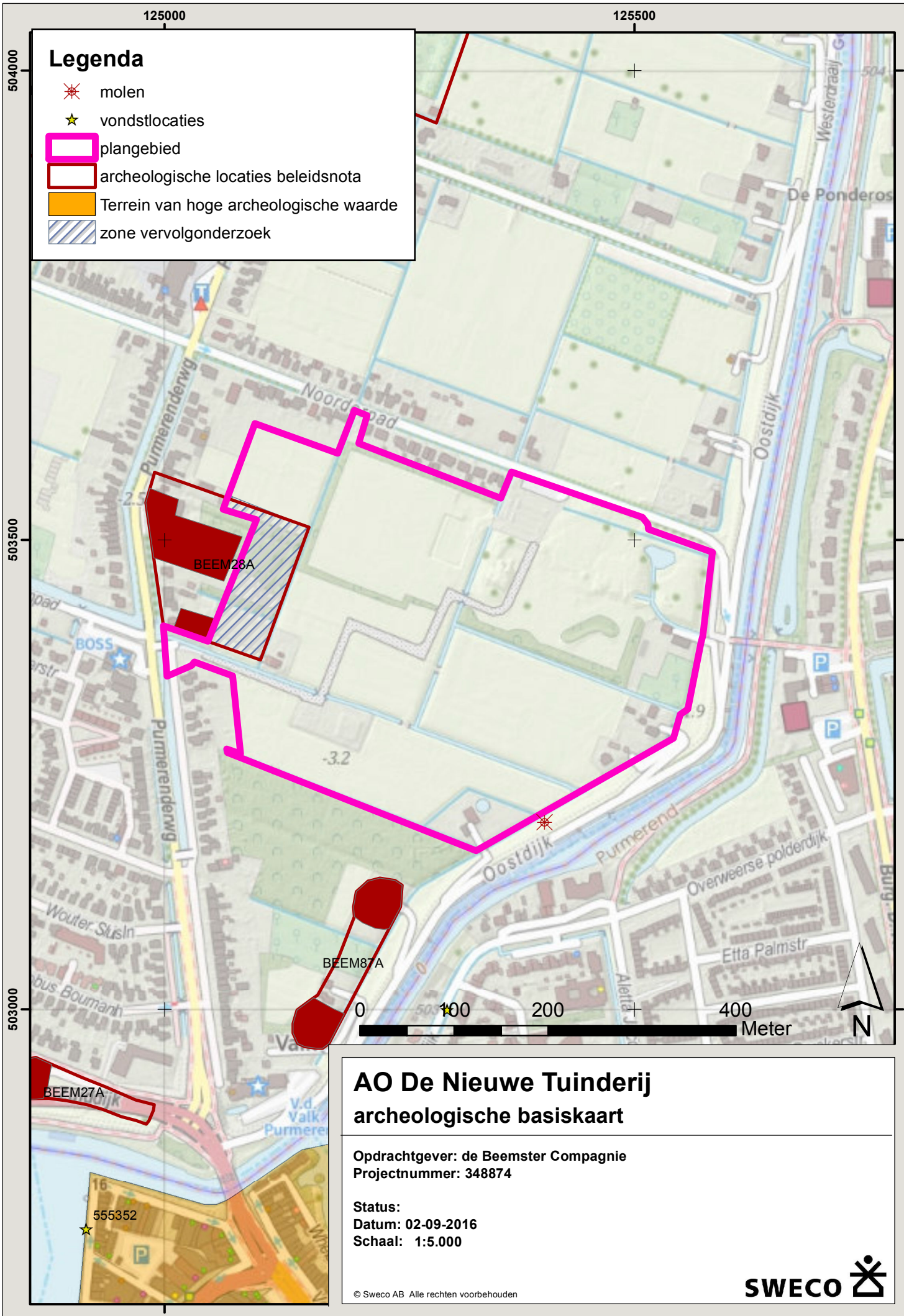
Status:
Datum: 02-09-2016
Schaal: 1:10.000

© Sweco AB. Alle rechten voorbehouden

Bijlage 2

Archeologische Basiskaart

Legenda

- molen
- vondstlocaties
- plangebied
- archeologische locaties beleidsnota
- Terrein van hoge archeologische waarde
- zone vervolgonderzoek

**AO De Nieuwe Tuinderij
archeologische basiskaart**

Opdrachtgever: de Beemster Compagnie
Projectnummer: 348874

Status:
Datum: 02-09-2016
Schaal: 1:5.000

© Sweco AB. Alle rechten voorbehouden

